

Perustelumuistio, Rajat Räiskeelle lausunto

Tuotteet ja myynti

Ilotulitteet ovat huvikäyttöön tarkoitettuja pyroteknisiä tuotteita. Ne jaetaan EU:n pyrodirektiivin mukaisesti luokkiin F1-F4 joista F1-F3 ovat kuluttajakäyttöön tarkoitettuja ja F4 ammattituotteita. Muita luokkia ovat T (teatteri/näyttämö) ja P (tekniset tuotteet). Direktiivi 29/2013/EU määrittää mm. luokittelun, laatu järjestelmän ja olennaiset turvavaatimukset. Tuotteiden tekninen rakenne, laatuvaatimukset, kielletyt kemikaalit ja tuotetyypit määritellään velvoittavissa CEN standardeissa. Direktiivi luo tuotteiden vapaan liikkumisen eli avoimet EU-markkinat pyroteknisille tuotteille, käyttöohjeen kielivaatimus huomioiden. Direktiivi sallii F2/F3-tuotteen saatavuuden rajoittamisen tai kiellon eri syihin vedoten. Jäsenmaa asettaa kansalliset käyttöajat, käyttöajat jne., sekä ammattituotteiden osalta käyttöpätevyyydet.

Suomessa on rajoitettu saatavuutta usean tuotteen osalta. Paukkutuotteet on kielletty vuodesta 1996 ja useita vahinkoja aiheuttaneet pientuotteet sekä suurimmat pommit ja raketit vuodesta 2009 alkaen. Lisäksi tuotteiden käyttäjille on asetettu suojalasien käyttöpakko vuodesta 2009 alkaen. Laki rajaa ilotulitteiden vapaan käyttöajan kahdeksaan tuntiin vuodenvaihteen ympärillä ja myynnin viiteen päivään. Muina aikoina käyttö vaatii Pelastuslaitoksen luvan. Kunnilla on oikeus kieltää ilotulitteiden käyttö haluamallaan alueilla, esimerkiksi kaupungin keskustoissa.

Ilotulitemyyntisesongin aikana vuodenvaihteessa 2021–2022 Suomessa myytiin noin 18 miljoonaa ilotulitetta. Kuluttajat tekevät vuodessa noin 800 000–950 000 ilotuliteostosta, joten perhe koko huomioiden voidaan arvioida, että **2–2,5 miljoonaa suomalaista osallistuu vuosittain ”rakettien ammuntaan”**. Kyseessä on siis hyvin laaja kansanhuvi.

Myyntikanavat

Suomessa kuluttajailotulitteita asettavat myyntiin kuusi yritystä. Tuotteita tulee sekä EU:n alueelta että maahantuodaan Kiinasta. Myynti tapahtuu noin tuhannesta ilotulitemyyntipisteestä ympäri Suomen tai etämyyntinä. Myyntikanavan rakenne vaihtelee toimijasta ja kauppaliikkeen haltijasta riippuen. Suurin osa myyntipisteistä ovat kausityöntekijöiden, usein pienten urheiluseurojen jäsenten miehittämiä pisteitä, mutta myös isoissa keskusliikkeissä myydään ilotulitteita. Kuluttajailotulitemyynnin arvo on nykyään noin 21 miljoonaa euroa vuosittain. Pelastusviranomaiset valvovat myyntipisteitä sekä myynnin varastointia. Lisäksi Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukes tekee markkinaevalvontaa ilotulitemyyntisesongin aikana.

Myynti ja jakelu työllistää sesonkiluonteisesti noin 1600 henkilöä sekä noin 160 urheiluseuraa. Tämän kautta varsinkin pienten lajien urheiluseurat saavat vuosittain noin 2 miljoonan euron tulot.

Ilotulitusnäytöstoiminta on Suomessa kuluttajamyynniin verrattuna vaatimatonta ja sen arvo on noin 10%:n luokkaa kuluttajailotulitemyynnistä. Tämän vuoksi ammattimainen ilotulitusnäytöstoiminta tukeutuu suurelta osin kuluttajailotulitetoimintaan logistiikan, ostojen ja varastoinnin osalta. Kuluttajailotulitteiden myyntikielto heikentäisi olennaisesti ilotulitusnäytösten toimintaedellytyksiä Suomessa ja on kyseenalaista pystyisikö mikään ammattitoimija selviämään Suomessa.

Kansalaisaloitteen mahdollisen hyväksymisen tahattomat seuraukset

(”tahattomat seuraukset” eng: ”unintended consequences”, on yhteiskuntatieteellinen käsite)

Tällä tarkoitetaan tarkoituksellisesta päätöksestä johtuvia odottamattomia seurauksia. Klassisia esimerkkejä ovat alkoholin kieltolait, joiden aikana kulutus kasvoi eikä loppunut. Esimerkkejä on runsaasti.

Ilotulitekielto kieltäisi myynnin, mutta ei pysty kieltämään kysyntää. Kielto lopettaisi perhekeskeisen ilotuliteammunnan, mutta ei vaikuttaisi ”räiskyttelyyn”. Tuotteiden hankinta naapurimaista tai ulkomaisten verkkokauppojen kautta on helppoa. P1-paukkutuotteet ovat jo EU-markkinoilla, ja niiden myyntiä ei voi kieltää. Pommien itserakentelu kiihtyy. Räiskyttely ei lopu, mutta laittomien ilotulitteiden käyttökulttuuri raaistuu ja huliganismi rehoittaa. Kielto lopettaisi nykyiset lailliset vastuulliset toimijat, purkaisu nykyisen sääntelykoneiston ja avaisi ilotulitteiden harmaatuonnin, jolloin käytön valvonta siirtyy Tukesilta ja pelastusviranomaisilta poliisille ja tullille.

Toimialajärjestön kanta on, että kuluttajailotulitteiden maakohtainen myyntikielto on huonoin mahdollinen sääntelyn vaihtoehto nykyisessä avoimessa EU:n kehityksessämme.

EU-maista Irlannissa kuluttajailotulitteiden myynti on kielletty, mutta ilotulitteiden käyttö tai niistä aiheutuneet ongelmat ja vahingot eivät ole poistuneet. (Liitteessä E tilastoja. Liitteessä F BFA:n filmi)

Vuodenvaihteessa 2021–2022 ilotulitteiden kuluttajamyynni kiellettiin väliaikaisesti Covid-19-pandemian vuoksi Alankomaissa ja Saksassa. Myyntikiellosta huolimatta Saksassa kolme ihmistä kuoli omatekoisten ilotulitteiden onnettomuuksissa. Useissa EU-maissa (Iso-Britannia, Tanska, Ruotsi ja Ranska) on tehty Rajat Räiskeelle -tyyppiset aloitteet kuluttajailotulitteiden kieltämiseksi, mutta yhtään vastaavaa kieltoa ei ole pantu täytäntöön ja aloitteet ovat järjestelmällisesti hylätty. (Liite B)

Toimialan esittämä tie eteenpäin on kehittää ilotulittamisen ekologisuutta velvoittavien CEN-standardien kautta ja kotimaisen ilotulittamisen kulttuuria lakipuitteita muokkaamalla. Linjalle löytyy tukea juuri alkavasta Komission asettamasta CEN-standardointikierroksesta, johon Suomen toimiala on onnistunut sisällyttämään Suomesta alkaneen ilotulitteiden muovinkäyttökiellon.

Turvallisuus

Ilotulite on turvallinen, kun sitä käytetään käyttöohjeen mukaisesti. Suomessa ilotulitteiden ampujalla on suojalasipakko. Ilotulitteisiin liittyvää vahinkoseurantaa tekevät Silmälääkäriyhdistys /LT Tero Kivelä sekä ilotulitepaloista Pelastusopisto. Ilotulitetoimijat ylläpitävät palautekanavia tuoterekламаatioihin sekä mahdollisia vahinkotapauksia varten. Yleisen tilastoinnin ja seurannan hoitaa PITE ry ja yhdistyksen hallitus päättää kehitystoimista, joilla ilotulittamisen turvallisuutta voidaan lisätä. Yhdistyksen vuosikokous 2018 teki ensimmäiset alan vastuullisuuspäätökset.

Ylimääräisenä laadunvarmistustoimenpiteenä toimialan yritykset suorittavat kaikille myytävälle tuote-erille koeammunnat keskinäisen käytännön mukaan. Tällä pyritään estämään viallisten tuotteiden pääsyn markkinoille. Koeammunta ei korvaa CE-käytännön mukaista testausta tehtaalla, vaan se on varmistustoimenpide.

Silmävammojen kehitystrendi on ollut useita vuosia laskeva, mutta vuodenvaihteen 2021–2022 tilasto, 21 tapausta (6 vakavaa ja 4 keskivaikeaa), oli toimialalle suuri pettymys. Vain yksi ilotulitteen ampuja käytti suojalaseja. Taustasyyt ovat edelleen selvityksessä. Yli puolet tapauksista on luokiteltu huolimattomuudeksi tai taitamattomuudeksi. Tulosta ei selitetä tuoteongelmilla. Sisäisesti on keskusteltu koronaväsytymisen roolista tulokseen.

Tulipalojen määrä väheni vuodenvaihteessa 2021–2022 verrattuna edellisvuoteen. Tapauksia oli 86 kappaletta, joista tahalliset tai tahattomat jäteastiapalot ovat edelleen suurin ilotulitteisiin liittyvä pelastustehtävän syy. Vertailun vuoksi, ihmisen toiminnasta johtuvia palo- ja pelastustehtäviä on vuodessa noin 6300 kpl ja pelkästään kertakäyttögrillien käyttö aiheuttaa noin 700 hälytystä vuosittain. (5)

Silmäonnettomuuksien ja palojen lukumäärä tulisi suhteuttaa ammuttuun määrään ilotulitteita, joka oli vuodenvaihteessa 2021–2022 noin 18 miljoonaa kappaletta.

Vertailun vuoksi vuosina 1998–2015 koirat ovat aiheuttaneet Suomessa 21 kuolemantapausta ja koirahyökkäyksiä ilmoitetaan vuosittain poliisille noin 800 kpl.

Ympäristökysymykset

Toimijat pystyvät Suomessa vaikuttamaan laatuasioihin ja tuotevalikoimaan, mutta tuotetyypit ja kemiallinen rakenne määräytyy CEN-standardien kautta. Vaikuttaminen ympäristökysymyksiin tapahtuu siis EU-tasolla sekä CEN standardien kautta.

Toimiala päätti vuonna 2019 muovin käyttökiellosta vuoteen 2025 mennessä, hiljaisen tuotteen valintaan helpottavasta viisiportaisesta äänimerkistä sekä CO₂-kompensoinnista. Toimiala kuuluu EU-tason EuFiAs-kattojärjestykseen, jossa on käynnistetty EU-tason toimialan ”Green Deal Initiative” – hanke. Sen on tarkoitus vaikuttaa EU:n Green Deal -hankkeen toteutumiseen toimialan sisällä ja tuoda ratkaisuja kiertotalouteen siirtymisen edistämiseksi.

Toimiala kehottaa viranomaisia Suomessa osallistumaan EU:n Green Deal talkoisiin; esimerkiksi standardointielimissä ovat sekä toimiala että viranomaiset edustettuina.

Rajat Räiskeelle -aloitteessa esitetään monessa kohtaa suppeita, vanhentuneita tai propagandistisia väitteitä ilotulitteiden ympäristövaikutuksista.

- ”Maatumattomat osat ja mikromuoveja aiheuttavat muovit” ovat jo poistumassa Suomessa myytävistä tuotteista. Niiden poisto ns. ”lentävistä osista” on prioriteetissa, koska niitä saattaa jäädä luontoon. EU on sisällyttänyt uusimpaan standardointipyyntöön Suomen ajaman muovikiellon, joten tähän asiaan on tulossa EU-laajuinen ratkaisu.
- EU määrää, mitä kemikaaleja tai metalleja saa tai ei saa käyttää CE-merkityissä ilotulitteissa. EU-ilotulitteissa ei ole vaaralliseksi luokiteltuja raskasmetalleja. Vertaukset muihin maanosiin ovat asiattomia. *(kielletyt kemikaalit liite C)*
- Ilotulitteiden kuljetus ja muu logistiikka sekä yritystoiminta aiheuttaa noin 98% ilotulitealan CO₂-päästöistä samoin kuin kaiken muunkin käyttötavaran osalta. Ilotulitteet eivät sisällä fossiilista hiiltä. Me kaikki odotamme logistiikkainnovaatioita, mutta aihe ei erityisesti liity ilotulitteisiin.
- Ilotulitteiden jäännökset, pääosin paperia ja pahvia, ovat Suomen Kiertovoima Oy:n mukaan haluttua kaukolämpöpolttoainetta. Luontoon jätetyt roskat ovat todella valitettavia, mutta ei koske vain ilotulitteita. Pelkästään Suomessa esimerkiksi tupakantumppeja jätetään luontoon yli 3 miljardia kappaletta vuosittain.
- Ilotulitteista aiheutuvat pienhiukkaspäästöt (PM_{2,5}) ovat Helsingin Ympäristökeskuksen mittausten mukaan paikallisia ja aiheuttavat pitoisuuksien kasvua tuntitasolla, eikä niistä ole haittaa vuorokausitasolla. Vuonna 2020 pääkaupunkiseudulla huonoin ilmanlaatu todettiin 23–29. syyskuuta. Aiheuttajat olivat Itä-Euroopassa riehuvat maastopalot ja näistä aiheutunut kaukokulkeuma. Tästä huolimatta WHO:n vuorokausiohjearvo ei ylittynyt millään mittausasemalla. *(7)*
- Vuonna 2020 valmistui ensimmäinen tosiolosuhteita vastaava tieteellinen tutkimus koskien ilotulitteiden pienhiukkasia. *(1)* Koska ilotulitteiden pienhiukkaspäästöistä ei ole löytynyt mitattua faktatietoa, kansainvälinen päästökirjanpito on käyttänyt arviolukuja ilotulituksen osalta. Tutkimus osoitti, että todennettu määrä oli noin 35% arvioista. Saksan ympäristöviranomaiset ovat ilmoittaneet hyväksyvänsä uudet laskentaperusteet kansalliseen kirjanpitoon. Oletamme muun maailman seuraavan.

Ilotulitteet ja eläimet

Kokemuksemme mukaan on yleistä, että eläinaktivistit pyrkivät kieltämään ilotulittamisen käyttäen perusteluina esimerkiksi eläinten pelkoa ja joukkopakoja. Vähäinen saatavilla oleva tutkimustieto kertoo, että

vapaat villit eläimet eivät reagoi ilotulitteisiin toisin kuin ukkoseen ja että villit eläimet eläinpuistoissa palaavat nopeasti arkisiin askareisiin ukonilman tai ilotulitusnäytöksen jälkeen. (6)

Koirista on julkaistu National Geographic:issa 4.3.2019 tutkimus ”Do anxious owners make for anxious dogs”, jossa todettiin, että (käännös) ”Neuroottiset tai negatiiviset omistajat arvioivat omat koiransa pelokkaiksi, säikyiksi ja vaikeammin koulutettaviksi”. Tutkimuksen ydin on siinä, että koirat yleensä käyttäytyvät sillä tavalla kuin he omistajaltaan oppivat.

Parempi tie

Ilotulitusala haluaisi kehittää ilotulittamisen kulttuuria Suomessa pehmeämpään ja yhteisöllisempään suuntaan sekä tuotteita EU-laajuisesti kiertotalouskelpoiseen suuntaan. Tämä saavutetaan parhaiten yhteistoiminnassa lainlaatijan, viranomaisten ja toimialan välillä. Aiheesta on yksityiskohtainen ehdotus, joka on käyty läpi TEM:in ja TUKES:in kanssa.

Lakipuitteiden kehityksessä voi huomioida myös yleisiä kehitystarpeita, joita tarvitaan ihmisten mahdollisesti kokemien ongelmien ratkaisemiseksi.

Viiteluettelo:

1. Pienhiukkastutkimus: *Determination of Particulate Matter Emission Factors of Common Pyrotechnic Articles* DOI: 10.1002/prep.202000292

2. Tapaturmien vuodeosastohoito, THL

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/turvallisuuden-edistaminen/tapaturmien-ehkaisy/tapaturmat-suomessa/tapaturmien-vuodeosastohoito>

3. Tapaturmat erikoissairaanhoidossa :

<https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/sairastavuus-ja-tapaturmat/tapaturmat>

4. Koirahyökkäyksien määrä:

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/koirahyokkayksia-jo-yli-600-tana-vuonna-tappelua-selvittava-ulkoiluttaja-voi-joutua-purruksi/7556806>

<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/kotimaa/artikkeli-1.512459>

2018 poliisille ilmoitettu 876 koirahyökkäystä.

5. Joona Meriläinen / Pelastusopisto opintyö

<https://www.theseus.fi/handle/10024/345920>

6. Eläimien käyttäytyminen

International Zoo News Vol .61.no.4 (2014) pp 264-271

7. Helsinki ilmanlaatumittaus 2020

<https://julkaisu.hsy.fi/ilmanlaatu-paakaupunkiseudulla-vuonna-2020-1.html#cxSQOGDLIa>